

235 Sopar Hora Europea

16 de maig del 2019

Aportacions dels ponents:

Josep M. Forcada i Casanovas

President de l'Àmbit d'Investigació
i Difusió Maria Corral

Begoña Román i Maestre

Professora d'Ètica a la Facultat de Filosofia (UB)
Presidenta del Comitè d'Ètica de Serveis Socials de Catalunya

Francesc Torralba i Roselló

Director de la Càtedra Ethos de la Universitat Ramon Llull

Ponència Josep M. Forcada, president de l'Àmbit d'Investigació i Difusió Maria Corral

Celebrem una llarga història de l'Àmbit d'Investigació i Difusió Maria Corral. Era l'any 1979 quan el doctor Alfred Rubio i el senyor Antoni Barata conversaven llargament sobre els mitjans de comunicació social. Veien la necessitat de fer alguna cosa en bé de la premsa, del món de la ràdio i si fos possible de la televisió. En aquell moment encara no havia entrat de ple Internet, però ja començaven a utilitzar-se els ordinadors i es preveia un futur de canvi en el món de la comunicació. Els preocupava la manca de profunditat en el tractament dels temes molt sovint buits i mancats d'una intenció cultural sòlida i adreçada al bé, que desvetllés els valors tant personals com socials. I també aconseguir una millor qualitat de vida.

La investigació s'inclina per la realitat social a partir de la persona per ajudar-la a descobrir actituds i formes de comunicació interpersonal i col·lectiva, i també per treballar molts aspectes que a vegades queden força ocults o estancats en el món personal i cal remoure'ls per tal que donin fruits útils per a la millora de les relacions humanes i alhora del coneixement personal.

El doctor Alfred Rubio va crear una escola de reflexió i diàleg, a partir de la col·laboració amb el món intel·lectual i alhora real, és a dir, tocant de peus a terra. Per tal d'escoltar amb fruïció els signes dels temps, tot lluitant per construir una societat més humana, més justa, més pacífica i gratificant. I que se sàpiga cercar el bé a partir de l'amistat. Ell parlava de la fraternitat entre humans que fàcilment es pot bandejar i considerar-ho sols per les famílies o pels grups humans, o per ètnies. Ell clamava perquè la fraternitat humana, pel sol fet de ser éssers existents val la pena exercir-la. Sí s'entengués això, quantes morts, venjances, prepotències, no tindrien sentit!

Són quaranta anys de recerca des de la inquietud d'assolir un projecte de present i de futur a fi de poder donar respostes a tants interrogants que molts es plantegen i que de fet poden donar més sentit a la vida, amb dignitat i d'una manera gratificant. Han estat quaranta anys d'activitats, principalment, de caire intel·lectual per oferir criteris, ajudar a la reflexió, opinions, coneixements, per tal de constituir un dipòsit de pensament al qual es pugui abastar de manera entenedora, sense pretensions, com un fòrum amb esperit universitari, i tractant els temes de manera interdisciplinària. Tot això amb la intervenció de professionals, entre d'altres, de la ciència, de la cultura, de l'art, del magisteri ens ajuden a avançar i alhora estar oberts a intervencions i al diàleg en bé dels ponents i dels participants.

L'Àmbit, com entitat privada sense ànim de lucre, el constitueix un grup de professionals atents al context social i cultural des d'una perspectiva interdisciplinària que al llarg d'aquests anys hem organitzat jornades, conferències, simposis, tertúlies, xerrades que anomenàvem «Vora-mar», vídeos, articles, programes de ràdio, concursos de cant amb valors i com no els Sopars Hora Europea. També transmetem els continguts a través de les xarxes socials, avui tan potents i alhora tan eficaces.

Des de l'Àmbit promovem continguts humanístics que ajuden a actualitzar la vivència personal i social de la vida. Partim d'una concepció oberta i ampla de la persona, des de l'aprofundiment. Això comporta ser conscients de l'excel·lència del propi ésser com a existent

únic i irrepetible. En aquesta definició personal creiem que s'ha d'anar més enllà de la pura racionalitat de la persona, és molt més. Especialment la persona té la capacitat d'estimar i de desenvolupar emocions. La vida emocional, sensitiva, afectiva, tan humana, és precisament la dimensió capaç d'entrellaçar els altres conceptes racionals per produir una nova llum de l'ésser humà i de la relació amb els altres.

El doctor Alfred Rubio va escriure el llibre *22 històries clíniques progressives de Realisme Existencial* on ofereix una reflexió antropològica, o dit d'una altra manera, on ajuda a re-pensar l'existència de l'ésser humà des d'una perspectiva personalitzada. Al llarg de la història hi ha hagut moltes formes. Per exemple, una concepció de la persona és el que fa l'Existencialisme de Sartre o de Camus en què l'ésser humà està abocat al no-res. I es pregunta per què val la pena viure?

Rubio fonamenta amb senzillesa unes claus per intentar entendre l'existència humana, fins i tot, ajuda a fer les paus amb un mateix i amb el passat, encara que no hagi estat el més agradable. La vida és un itinerari que va des de l'engendrament fins a la mort, com el darrer fet de vida. Parteix de la consciència de ser persona que podria no haver existit. Molts pensen que això no és tan important, fins i tot, creuen que podien haver-hi existit d'una altra manera: més guapos, d'una altra família més rica, etc., però aquest no ets tu! Tu ets el més important perquè ets l'existent. Qualsevol cosa diferent de les que varen incidir en el nostre origen hagués ocasionat que no existíssim. Sovint costa acceptar el fet biològic de la unió de l'òvul i espermatozoide amb els respectius codis genètics amb tantes combinacions que donen com a resultat un ésser humà. En el procés que presenta Rubio: demana la capacitat d'acceptar els avantpassats, avis, pares, mares, malalties, defectes, límits, i també qualitats. Entendre que allò negatiu que pot haver ocorregut o ho acceptes o vius ancorat en un passat amarg que no et deixa gaudir del present.

Ell incideix en la dignitat de la persona que és igual per a tots. La fraternitat humana que ell anomena la fraternitat pel sol fet d'existir per damunt d'altres fraternitats de sang, de raça o d'ètnia. També parla d'entendre el tresor del ben-ser que ajuda a ben-existir. Aquest realisme pot ajudar a obrir noves coordenades del coneixement de la persona per tal d'aplicar-les als altres i aconseguir un millor ben-ser. Aquesta forma de pensar compta amb el món dels valors com una forma propositiva que ajuda a argumentar les actituds humanes.

Enguany es compleixen els cent anys del naixement del doctor Alfred Rubio i just en fa vint-i-tres de la seva mort. Ens plau recordar el seu pensament i preocupació entusiasta en favor de la persona. Va ser exemplar en la creativitat tant humana com social. D'ell mateix vaig sentir les paraules «Creativitat i Fidelitat». Sembla una expressió simple però quantes realitats defalleixen, fins i tot, s'extingeixen per manca d'aquest esperit creatiu associat a projectes vitals i socials i que per manca de valentia i obertura s'afebleix la referència a uns ens que donen seguretat a la creativitat.

La creativitat personal és la que correspon a cada ésser humà i possibilita que es desenvolupin qualitats pròpies i concretes, i alhora diverses que permeten cada persona s'autorealitzar i sigui diferent de les altres. A més, hi contribueix la genètica que fa que els humans siguin diferents i

únics. Aquest és el fonament psicopedagògic de la creativitat aplicada a la persona que està en l'essència.

El psicòleg Bernabé Tierno quan parlava de la creativitat als alumnes considerava que calia que els pares i educadors creguessin en aquesta capacitat creativa i no obstaculitzessin el desenvolupament d'aquest valor. Quantes traves es posen a partir d'un autoritarisme paralitzant que infon una certa por! Molts es refugien en anar copiant pel sol fet que els han impedit que floreixin molts aspectes propis de la intel·ligència. Cal que els professors ajudin a què creixi la fantasia, la imaginació, la curiositat... per cercar noves solucions a interrogants.

La creativitat demana llibertat d'esperit, especialment des de l'òptica social, en què s'ha de pensar molt en el bé comú. Per això, és tan important el suport ètic que dona coherència al bé. La creativitat és la clau del creixement de la societat. Aquest mot malauradament s'utilitza sense considerar unes necessàries regles de joc. No sols és un procés imaginatiu en què s'aboquen una sèrie d'idees o ocurrències.

La creativitat té una entitat pròpia en què probablement s'entén fàcilment quan parlem del món de l'art, ja que l'artista és un creador i la societat elogia la seva capacitat creativa (pintura, escultura, música, arquitectura, literatura...). També s'entén fàcilment la creació en l'àmbit de la investigació mèdica, biològica, farmacològica, o bé les noves tecnologies informàtiques que tant evolucionen. És evident que qualsevol empresa, negoci, entitat religiosa, cultural, etc. que no sigui creativa s'esmoreeix.

Tant la creativitat personal com social és necessària per revisar aquells elements útils que serveixen per obrir nous horitzons a la vida. Em refereixo a la creació com una actitud sòlida pensada, mesurada, elaborada, contrastada i comptant amb recursos, amb persones i entitats col·laboradores. La creativitat ha d'estar oberta a l'evolució per donar motius d'esperança i engrescar vers el futur. No és tancada, té la pobresa de no ser definitiva.

Ser creatiu és ser perceptiu i intuïtiu davant les necessitats del present i del futur. És urgent que reinventem la vida social. Les noves tecnologies ens han instal·lat en la perspectiva de la velocitat, però la intel·ligència ens diu que la pressa no és bona consellera si volem re-inventar modus d'actuació i de formes de ser.

Un procés creatiu ha de preveure que el que es pugui fer avui no tingui repercussions destructives o anihiladores tant en el present com en el futur. Seria el cas de destruir la naturalesa, la ciència, la persona o el bé de la persona, contràries a l'ètica humana. Lamentablement tanta creativitat en el món bèl·lic ens esgarrafa!

Tancar-se a la creativitat és no avançar i fomentar l'immobilisme. En molts moments personals i de la societat en què es pensa «així ja estem bé» cal estar atents que possiblement és una temptació que ofega el creixement. El doctor Jaume Aymar en un article per la revista *RE*, que edita l'Àmbit, en un monogràfic titulat *Entendre i comprendre* recollia una anècdota d'una senyora ja anciana que li diuen: «Miri, li presento a tal persona». I ella va respondre: «Si li plau, no em presenti a ningú més». Ja coneixia prou gent i no li interessava conèixer cap altra persona.

La creativitat és com una actitud per superar, precisament, les pors. D'aquesta manera avançar i llençar-se amb valentia i amb seny en bé del futur. Els àmbits de la creativitat social són molt amplis, des de l'entorn laboral, familiar o de petits grups. N'hi hauria prou amb una lleugera renovació per adaptar-se a un present per tal de no ensorrar-se.

Crear també és fer néixer altres formes de pensar i d'existir que poden obrir nous horitzons a la convivència i a una millora de criteris. Com a conseqüència d'això, s'incrementa la qualitat de l'ésser i dels grups socials. Fins i tot, s'aconsegueix una concepció més madura de la vida i de la societat.

La fidelitat en la creativitat suposa la responsabilitat en mantenir uns vincles de confiança i l'adhesió lleial a aquells principis que hom professa de forma individual o participativa en aquelles entitats o grups en què un pertany. Avui és freqüent en moltes persones que els interessa dir que no els hi importa el passat. Per tant, la creativitat per ells és un salt al buit en el qual no contempen les essències de la creativitat.

Quan parlem de creativitat ens referim a la utilització de recursos, que alguns d'ells són del passat que serveixen per construir el present i el futur. Quan afegim a la creativitat la paraula fidelitat proposem partir del reconeixement d'un concepte de persona o de grup humà o intel·lectual on està inserit l'ésser humà ben assentat amb capacitat de gaudir de l'existència i sentir-se integrat en un món real. És necessari tenir present la referència vital de grup o equip de treball que ens dona suport.

Aquesta creativitat estarà impregnada d'una nova raonabilitat vers un ben-ser. Els principis que regeixen l'entorn de la persona es mouen dins d'unes coordenades de pensament filosòfic, religiós, psicològic... que sempre són referència i que s'han de respectar per tal de ser-hi fidels. Des de la llibertat i la recerca del bé social es podrà obrir un diàleg respectuós i de futur que serà veritablement creatiu.

Begoña Roman, professora d'Ètica a la Facultat de Filosofia (UB) i presidenta del Comitè d'Ètica de Serveis Socials de Catalunya

Quan estava felicitant Oriol Broggi per la seva magnífica *La bona persona de Sezuan* de Bertolt Brecht li vaig dir: «És que has fet coses molt ben fetes, gairebé totes les que has fet m'han semblat magnífiques», i em va dir: «Saps què?, és que jo tinc quaranta-cinc anys i he passat de ser una jove promesa del teatre, a ser un tap generacional.» Clar, això que vint anys no és res, quaranta ja comença a ser una mica, i ha passat molt ràpidament. No som joves promeses, però efectivament no tenim gens d'interès a ser tap generacional.

Voldria posar fonamentalment tres idees al voltant d'aquesta qüestió de la creativitat i la fidelitat. La primera, el concepte de creativitat lligat a generositat; la segona fidelitat lligat a confiar i als transcendents, i la tercera, lligaré la creativitat i la fidelitat a la noció de desig.

La primera, per lligar la creativitat amb la generositat vaig de la mà d'Hannah Arendt, quan corregint el seu mestre Heidegger deia que nosaltres no som éssers per a la mort, som éssers per néixer.» El propi de l'humà és començar de nou contínuament. I cada vida humana comença contínuament de nou i per tant, ha d'aprofitar l'única oportunitat sobre la terra. Per tant, tota vida humana és un acte de creativitat. Però tota creació implica criança i una cultura que l'acompanyi perquè aquesta persona pugui expressar-se. Tota cultura que dona a aquesta persona l'oportunitat única de fer de la seva vida quelcom valuós, fa un acte de generositat. Només la generositat genera. La creativitat és un acte de generació de quelcom nou. I tota vida és nova. Però a més a més de la creativitat de la vida, del deure de buscar la vida bona per a un, la meua vida, apropiat-me-la, que no me l'expropiïn. Aquesta primera generositat vital es genera en altres diferents dimensions. N'hi ha dues especialment importants: la creativitat artística i la creativitat de solucions. La creativitat quan és artística implica a la recerca d'un gaudi, i quan és de proposta de solucions busca resoldre un problema per alliberar-se d'ell.

Quan Rilke escriu *Cartas a un jove poeta*, el poeta jove li demana: «Què haig de fer per publicar?». És magnífic quan Rilke li diu: «No pateixis, el poeta ho és per necessitat.» És a dir, la creativitat no és una qüestió d'esnob, d'un paó per lluir la cua de colors, no és un exercici de mostrar només la idiosincràsia, la meua autenticitat, la meua identitat. Un escriu per donar solucions si és un problema tècnic o per una necessitat d'expressar-se. I això ho fa sempre per altres. Per tant, la creativitat és un desig de solució d'un problema o ho fem d'una altra manera per solucionar-lo, per alliberar-nos. Ho fem d'una altra manera per solucionar-lo més eficientment, més altruista i no alineat. Per això lligo la creativitat a l'ètica, a una necessitat emancipatòria o bé d'aquest neguit d'haver de compartir amb mi aquesta pressió interna i per tant he de manifestar-la i escriure un poema, pintar un quadre o compondre una peça musical. Però altres vegades és crear una solució que fins ara no ens permetia alliberar-nos d'aquell handicap. Per tant, la creativitat no és senzillament crear coses noves, sinó crear-les per alliberar-nos i millorar i això és sempre un acte de comunicació, d'aportació i d'obrir horitzons.

Lligant-ho amb la idea d'Arendt, hi ha una lluita per la vida i per postergar la mort i per deixar una cosa més enllà de la mort en el cas de l'artista i per fer-li més difícil a la mort resolent la solució de com s'opera una apendicitis o com es resol un problema tècnic. Hi ha un desig de generositat i de transcendir un problema o aquest neguit que tinc dintre.

Segona idea, tota creativitat és un acte de fidelitat. Som criatures creatives perquè heretem una tradició. Algú podria dir que hi ha autodidactes, sí, però no tenen molt mèrit. Perden molt el temps. No hi ha cap problema en estar en deute amb la tradició. Sense que això es converteixi en una colla de paràsits tradicionalistes, conservadors, que congelen la imatge i aturen la història. No, descobrim el valor de les coses quan les estem perdent. Un veritablement creatiu, tant una solució creativa tècnica com una solució artística és millor perquè resol els problemes que abans no es resolien o inaugura noves formes de gaudi que superen la tradició, que generen aquesta sorpresa de dir: quina manera més diferent de veure el de sempre, la mateixa natura de sempre, distorsionant-la d'aquesta manera o d'una altra. Per tant, no hi ha creativitat sense fidelitat a una tradició.

A la nostra història efectiva som efecte, som actors, desenvolupem una trama que no hem escrit, això abans de ser autor i molt menys abans de ser original. En aquesta societat nostra de l'autor, aquesta necessitat de reconeixement és relativament nova en la història de l'art. La necessitat de signar i del *copyright*. Soc partidària de reconèixer els esforços creatius de tota mena. Els tècnics, els intel·lectuals i els artístics. Però l'autor és secundari, primer s'és actor. És a dir, desenvolupem la trama que altres han escrit i només quan és actor, després pot escriure la seva pròpia història i la seva pròpia autoria. La fidelitat per tant, és cabdal per a la creativitat. Però fidelitat a què? Primer a la tradició, en gratitud i en deute amb la tradició. Però també fidelitat a un mateix. En la nostra societat hi ha tant desig d'originalitat, sovint més que originalitat hi ha esnobisme, i fins i tot hi ha narcisisme, d'estar encantats de conèixer-se. El veritable acte creatiu és de generositat, genera i dona. És un desig de comunicar, d'expressar-se i de compartir i, per tant, de comunicar. I això és impossible sense els grans transcendents de tot acte creatiu, que els clàssics sabien que eren el *pulcrum*, el *verum* i el *bonum*. És a dir, la fidelitat a la tradició és perquè confiem i ens donem aquests coneixements en un acte de generositat perquè tu millorem aquesta tradició, la superem. Per tant, la millorem per a bé (*bonum*), la milloris autènticament per a la veritat i no facis dissimulis ni facis simulacre; volem una originalitat autèntica, no de *fake news*, ni de còpia fraudulenta. Volem una autenticitat i reconeixement de la teva tradició, l'aportació a la bellesa, a la bondat i la veritat. Per tant, el creador no ho és per ser creador. No soc partidària que el creador només vol el reconeixement, que li reconeguin l'aportació que fa i és perquè s'aporta que se li reconeix a la seva persona.

Aquesta fidelitat a la tradició i els transcendents, les condicions de tot acte autèntic de creativitat com són la bellesa, la bondat i la veritat. La veritat de fons és que l'acte creatiu és vital. Els morts no creen. La creativitat és una capacitat, és un poder. Però és un poder 'per a' no un poder 'sobre'. I és un poder en deute amb la tradició, en gratitud al futur, que sempre és una tensió creativa perquè requereix atenció humana. Per això requereix un esforç i suor. No necessàriament ni sang ni llàgrimes, però sí un esforç, suor i perseverar en la disciplina de millora. L'acte creatiu precisa efectivament molta inspiració, però sobretot molta transpiració. És a dir, molta suor. I que t'agafi treballant i treballat per ser autèntic i honest amb gratitud a la tradició sobre la qual tu et pots arribar a aixecar. Perquè ningú comença com un fong del no-res. És deu a una mare, a una pàtria o una màtria, a un llenguatge, a una història. La tensió creativa és per tant una atenció respectuosa al passat, a les insuficiències o cansaments del present i apertura al futur.

La creativitat i la fidelitat són qüestions de vida. L'humà és un animal enigmàtic. No és un animal tancat. Crea història i món. Aquesta és la principal contribució de l'humà. No la congela ni la crio-preserva. I això significa entendre que la vida és creativitat que exigeix cria i criatura.

El desig demana entendre què hi ha rere aquesta disciplina d'esforçar-se per millorar i crear nous horitzons, estris, gaudis i noves obres, cal entendre les dues concepcions del desig. El desig per als clàssics com ara Plató era sempre manca, carència, allò que no tinc, i per tant l'acció a la qual movia el desig era fruit d'una insuficiència d'un desequilibri i l'acció anava dirigida a recuperar l'equilibri, a omplir els buits, a satisfer la necessitat. Però va arribar al segle XVI de la mà d'Espinoza entre altres, un altre concepte de desig és *connatus*, és potència, és poder, llavors no crec per necessitat, sinó perquè brolla, desborda talent, però no me'l quedo per mi, ni exigeixo que me'l demanin, sinó que és en un acte de brollar, com deia Zaratustra de Nietzsche desbordar desig, creativitat i vida, que soc capaç de generar i generar molt, vaig sobrat. Són dos desitjos importantíssims per a la creativitat. A vegades creem des de la manca, des de la necessitat, però altres vegades ho fem des de l'excés i, per tant, per desbordar i per tant, voler compartir.

Crec que som una societat que ha de ser capaç d'atendre a les dues dimensions del desig. Ser capaç d'acompanyar una persona a què s'expressi en les seves possibilitats, dintre d'aquestes possibilitats, que brolli la seva possibilitat de generar *connatus*, potencia. I totes les persones han de generar la possibilitat de generar i això és una societat justa. El primer acte de creativitat que hauríem de ser capaços de generar és donar a totes les persones la possibilitat de crear la pròpia vida, única, original, com una obra d'art i la seva obra d'art consistirà a resoldre la lluita per la vida de la millor manera possible i a no fer-ho sol, sinó fent-la compartint el goig de l'espectacle de la vida i el gaudi d'haver-hi anat resolent els problemes.

Acabo amb Hannah Arendt: sí, som éssers per a la vida, què important és saber deixar-la a uns altres, no ser taps generacionals, cedir el pas. Vinguin altres i ho facin millor, però no perquè estem abans anem a criticar-los. Deia Hannah Arendt que l'ésser humà ha de passar per les tres etapes: la d'actor i desenvolupar la trama que altres han escrit per ell, la d'autor, apropiarse de la seva vida, del seu món i millorar-lo, creant noves possibilitats, però sobretot, la de narrador, és aquest el que crea història. El que explica històries per continuar creient que val la pena.

Francesc Torralba, director de la Càtedra Ethos de la Universitat Ramon Llull

A vegades els mots creativitat i fidelitat els plantejem com a antinòmics o contraposats de tal manera que si un és fidel a les seves conviccions, als seus compromisos, difícilment pot ser creatiu i si és creatiu, difícilment pot ser fidel. De tal manera que fins i tot l'expressió «fidelitat creadora» o «fidelitat creativa» per a molts és un oxímoron o una *contradictio in terminis*. Tractaré de demostrar que és just el contrari.

La meua font d'inspiració per mirar d'aclarir i poder deixar aquests termes és el filòsof francès Gabriel Marcel que a la seva obra tracta el concepte de «fidelitat creadora» o «fidelitat creativa», *fidélité créatrice*. És un filòsof que lamentablement ha passat molt a l'oblit i que va néixer un any que filosòficament va ser molt fecund, el 1889, justament perquè en el mateix any va néixer Martin Heidegger, Ludwig Wittgenstein, Dietrich Von Hildebrand i també dissortadament Adolf Hitler. Marcel va viure fins al 1973. Aquest filòsof existencialista, cristià i personalista em resulta especialment inspirador per afrontar el concepte de fidelitat i el concepte de creativitat per veure que l'un és condició de possibilitat de l'altre i a l'inrevés.

Primer, es tracta de veure quins mots associem a la paraula creativitat. Hi ha una sèrie de constel·lació de paraules que van lligades al núvol de la creativitat com: innovació, imaginació, fantasia, disrupció, fins i tot, trencament. I en canvi hi ha una sèrie de paraules que associem més aviat al valor fidelitat com: lleialtat, constància, tradició.

La creativitat té unes connotacions positives com a valor social i és especialment reconegut. Em refereixo naturalment al temps que ens ha tocat viure. Hi ha com un imperatiu subjacent: cal ser creatiu, innovar i canviar. Fins i tot en els àmbits empresarials es parla de disrupció exponencial, s'ha de trencar amb el passat i començar de zero. En canvi el valor fidelitat més aviat ha esdevingut un valor sota mínims o una paraula prohibida que s'associa a monotonia, tedi, repetició del mateix, avorriment, fins i tot tradicionalisme. El que es tracta és de depurar un terme i altre i veure la connexió íntima que hi ha entre un i altre. De fet, la tesi de Gabriel Marcel és que només podem seguir sent el que som si ens recreem constantment.

Trencaré alguns tòpics, prejudicis i preconcepcions que tenim respecte la fidelitat. El primer és confondre la fidelitat amb la reiteració del mateix, com una espècie de repetició fins a l'extrem. Això no és fidelitat, tampoc ho és la monotonia, el tedi ni la por al canvi. Si fos això, no seria una virtut, seria una expressió de pusil·lanimitat o de covardia. I ni la pusil·lanimitat ni la covardia han estat mai tipificades com a virtut. Tampoc és la mandra al canvi, continuem fent el mateix no fos cas que..., ja sigui per por a allò que pot esdevenir-se que no havíem previst, o ja sigui per mandra, per vici. I a la vegada també no es pot dir que la fidelitat és la manca d'audàcia. De vegades ser fidel requereix molta audàcia. Especialment quan només un és fidel a allò que pensa i està en un context on la gran majoria no pensen com ell. Aleshores sí que la fidelitat va molt lligada a l'audàcia, perquè expressar el que un pensa en un entorn on els seus interlocutors s'ubiquen a les antípodes, cal ser molt audaç, per no practicar senzillament la moral del camaleó o de l'estruc.

La fidelitat té a veure amb la continuïtat en l'esforç creatiu, amb la capacitat de recrear contínuament allò que un és. Hi ha dos exemples que ho poden il·luminar molt bé. Un és institucional i l'altre és d'una vinculació humana. El primer és el de la universitat, una institució

que tots poc o molt coneixem, uns hi dediquem la nostra vida, altres hi van estar una temporada i altres algunes vegades hi assisteixen amb motiu d'una tesi doctoral o d'un acte acadèmic. Ara pensin en la *universitas* del segle XIII com podia ser la Universitat de Colònia o la de París. Què s'hi ensenyava, qui ensenyava, en quina llengua s'ensenyava. Allò era una organització. I ara pensin en la universitat del segle XXI, pensin en Harvard, en Stanford, en Colònia, París. És la mateixa institució?

Ha canviat molt, la mateixa llengua vehicular, les matèries que s'hi imparteixen, el *modus operandi*, la manera com es treballa, la digitalització i la robotització, el tipus d'estudiants que hi ha a l'aula, el tipus de docents que hi ha ensenyant des de la tribuna. I no obstant això és la mateixa institució. Aleshores vol dir que hi ha un element que ha continuat viu i que molts altres elements s'han transformat des del segle XIII fins al segle XXI. Per tant, només podem seguir sent el que som si ens recreem contínuament. Si aquella institució hagués quedat paralitzada en el temps senzillament hauria desaparegut com una antigalla, com un anacronisme. Ha hagut de fer un esforç recreatiu per poder seguir sent el que és integrant molts elements exògens a la universitat. Però en canvi segueix sent el que és. I què és? Alfons X el Savi ho va definir d'una manera molt bella: és comunitat de mestres i deixebles apassionats pel saber. En el millor dels casos aquesta definició també val per la Universitat Harvard, de Berkeley, de la Sorbona, de Milà, per les nostres universitats catalanes. Ara bé, les formes, els mètodes, les matèries, tot això s'ha transformat vertiginosament i per això pot seguir sent fidel a allò que és. És un primer exemple que mostra que de cap manera la fidelitat és la reiteració del mateix. És la capacitat de recrear amb fidelitat a una inspiració originària. I aquí les paraules comunitat, saber i apassionament pel saber són clau. Si això desaparegués, què hi hauria? Una cosa distinta del que entenem com a universitat.

Un altre exemple més de caràcter personal: pensin en el vincle de l'amistat. Això que Aristòtil en va dir la *filiae* i que hi dedica dos capítols meravellosos de l'Ètica a Nicòmac. D'*amicitia*, Ciceró. Cadascú de nosaltres tenim amics que ens han acompanyat des que érem nens i dius: «De totes maneres tu i jo seguim sent amics però ja no parlem del mateix, d'allò que parlàvem al pati d'escola, fins i tot no anem vestits iguals, ni tenim la mateixa situació familiar, ni les mateixes obligacions i no obstant això, som amics». Hi ha un llaç que es manté però que adopta formes molt diferents. Si haguéssim mantingut aquelles converses o un dels dos les hagués mantingut, aquesta amistat no s'hagués recreat, hagués desaparegut. És a dir, seguim sent amics perquè hem recreat contínuament aquesta amistat. Tu has anat a treballar fora, jo m'he quedat aquí, però hem trobat els moments i els espais per trobar-nos, gaudir de la trobada i poder-nos dir allò que ens fa patir i també compartir les joies i sofriments que experimentem. Per tant, l'amistat exigeix fidelitat i creativitat. També val pel llaç de la vida conjugal, per la universitat, per l'Església, val per qualsevol realitat. Per això em sembla tan poderós el concepte de fidelitat creadora o creativa.

Pel que fa a la creativitat, la relaciono sobretot amb l'acte de fer emergir quelcom a partir del no-res. De fet creativitat ho relacionem amb crear. I això ho considerem com una prerrogativa exclusiva de Déu, la creació del no-res. El que fem al capdavant els humans és donar forma, configurar, a partir d'elements que tenim a la memòria i que permeten endreçar d'una manera distinta allò que hem rebut, però en qualsevol cas mai fem emergir del no-res quelcom. De fet el mot que utilitza Immanuel Kant per referir-se a creativitat, és més aviat imaginació, que és

una paraula molt associada a la creativitat, cal ser imaginatiu. Recordin el maig del 1968, la imaginació al poder. Kant quan parla d'imaginació utilitza una paraula alemanya que traduïda vol dir «força edificadora». Especialment rellevant aquest mot. Què fa algú creatiu? Què fa algú que té imaginació? Té aquesta força creadora a partir de materials que ha rebut, d'aquí el valor de l'herència, de la tradició. Per tant, el creatiu és aquell que és capaç d'ordenar de manera diferent allò que ha rebut a través de la tradició. Ho posaré sobretot amb exemples del món de l'art contemporani. Pensin en la figura de Salvador Dalí, que sens dubte és un arquetipus, una icona de la creativitat, de la imaginació i de la fantasia planetàriament conegut. I prestin atenció a un quadre com *La persistència de la memòria* on hi ha aquells reconeguts rellotges dilatats, gairebé amb forma de gota d'aigua. Per què és creatiu Dalí? Perquè endreça de manera diversa dos continguts de la memòria: la gota d'aigua i un rellotge, i se l'hi ocorre unir-ho per mostrar el pas del temps o per mostrar de quina manera passa el temps. Però això pressuposa partir d'un material previ. En el cap hi ha la imatge d'un rellotge i la d'una gota, però la creativitat consisteix a unir allò que no es dona habitualment així, sinó que es dona diferentment i això fa creatiu.

Ho poso amb un altre exemple, René Magritte. Tots tenim al cap el que és una sireneteta, perquè la mitologia grega està plena, especialment en l'obra de *La Sireneteta* de Hans Christian Andersen, contemporani de Kierkegaard. *La Sireneteta* és un acte creatiu, un té al cap el cos d'una dona i el cos d'un peix, però, ¿a qui se l'hi ocorre partir-lo per la meitat i unir la cua d'un peix amb el tors i el cap d'una dona? Doncs Magritte fa al revés, uneix el cap d'un peix amb les cames d'una dona i en fa un quadre. Això és creativitat, però pressuposa que hi ha quelcom a la memòria. Per això aquells que subratllen la creativitat i menystenen la memòria s'equivoquen estrepitosament. Perquè per crear en l'àmbit gastronòmic, pictòric, literari, en l'àmbit empresarial, universitari, és essencial que algú tingui a la memòria algun element. Sinó sobre què recrearà?

I encara ho poso amb un tercer exemple, que ens és molt proper, Antoni Gaudí. Entrem a la basílica de la Sagrada Família i veiem un bosc d'arbres. ¿A qui se l'hi ocorre unir una columna amb un arbre? Gaudí deia que el seu mestre era l'arbre que veia des del seu obrador i la veritat és que uneix la forma de l'arbre amb una columna. I això fa l'excepcionalitat, la singularitat d'aquesta extraordinària composició arquitectònica que és un bosc d'arbres però que de fet són de pedra, són columnes. Això és la capacitat de la creativitat, però pressuposa la memòria de l'arbre i pressuposa en el cap el què és una columna.

Per això, què és la creativitat? És la capacitat de fer emergir el que no hi ha. El concepte de natalitat d'Arendt és bàsic, però per fer emergir el que no hi ha és bàsic que hi hagi quelcom a la ment. Per això és un error contraposar fidelitat i creativitat i encara més, memòria i imaginació. Tradicionalment en el sistema educatiu es va hipertrofiar la memòria, el que calia era recordar, memoritzar, fins i tot, fins a l'extenuació. I en canvi, havien atrofiat la imaginació. Avui per la llei del pèndol es produeix justament el contrari, tot està a Google, no cal recordar res, i el que cal és ser creatiu, però sobre què? El que cal és l'equilibri entre fidelitat i creativitat o entre memòria i imaginació. La idea que em sembla més poderosa, que és de Gabriel Marcel, és: «Només podem seguir el que som si ens recreem quotidianament.»